

assentire, vel dissentire, vel saltem assensum, vel dissensum suspendere propter aliquam causam. Et in talibus assensus ipse, vel dissensus in potestate nostra est, et sub imperio cadit¹.

CAPVT III.

De actu humano moraliter spectato

84. De actus humani esse physico ideo disserimus, ut ea, quae praesenti capite de eius moralitate dicturi sumus, facilius perspiciantur; siquidem actum humanum, prout moralis est, considerare proprie ad Ethicam spectat.

ART. I. Quid sit actus humani moralitas, explicatur

85. Moralitatem actus humani in libertate fundamentum habere apud omnes in confesso est; actum enim, cui libertas deest, moraliter bonum, vel malum, ac proinde laude, et praemio, vel vituperio, et poena dignum nemo est, qui existimet. Hinc s. Thomas: « Ibi incipit genus moris, ubi primo dominium voluntatis invenitur² ».

86. At vero, in libertate notio moralitatis non consistit. Nam in illius conceptu haec haud includitur; sed tamquam aliquid actui libero superadditum, seu tamquam eius proprietas intelligitur. « Actus humanus, in quantum est actus, nondum habet rationem boni, vel mali moralis, nisi aliquid addatur ad speciem contrahens³ ». Et sane, actus moraliter bonus, vel malus dicitur ex eo quod rectitudinem servat, vel a rectitudine obliquatur⁴. At aliquid in rectum, aut in obliquum progreditur, prout cum aliqua regula commensuratur, vel ab ea recedat⁵. Moralitas igitur in quadam relatione actionis ad regulam moris, quae, ut postea dicemus, est lex aeterna, et ratio⁶, seu ratio lege Divina informata⁷,

¹ 1^a 2^{ae}, q. XVII, a. 6 c.

² In lib. II Sent., Dist. XXIV, q. III, a. 2 sol.

³ Qq. disp., De Malo, q. II, a. 4 c.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. XXI, a. 1 c. — ⁵ Ibid. — ⁶ Ibid.

⁷ Qq. disp., De Malo, q. II, a. 4 c. Porro « regula humanorum actuum non est ratio quaelibet, sed ratio recta ». Nam « corrupta ratio non est ratio, sicut falsus syllogismus proprie non est syllogismus »; In lib. II Sent., Dist. XXIV, q. III, a. 3 ad 3. Hinc s. Augustinus: « Re-

PARS PRIMA

61

nempe in eo, quod actio est conveniens rationi, vel discordans a ratione¹, consistere dicenda est; quod sanctus Doctor sequenti exemplo amplius declarat: « Sicut bonum in his, quae fiunt per artem, consistit in hoc, quod artificiata accipiunt mensuram secundum quod exigit ars, quae est regula artificiorum; ita bonum in passionibus et operationibus humanis est quod attingatur modus rationis, qui est mensura et regula omnium passionum et operationum humanarum: nam, cum homo sit homo per hoc quod rationem habet, oportet quod bonum hominis sit secundum rationem esse² ». Quoniam vero actio ad obiectum essentialiter refertur, ideo moralitas dicitur « secundum aliquid in obiecto consideratum, secundum quod ordinem habeat ad rationem³ ».

87. Haec, quam explicavimus, moralitatis notio⁴ rationem reddit, cur eius species sint bonum, et malum: « Bonum et malum diversificant speciem in actibus moralibus⁵ ». Et sane, actus moraliter boni et mali sunt *actus habentes obiecta differentia secundum aliquid per se ad rationem*, quae illorum principium est, *perlinens*, quatenus *obiectum est ei conveniens, vel non conveniens*. Atqui actus, qui differunt per aliquid per se ad eorum principium pertinens, sunt specie diversi; siquidem *differentiae, quae sunt per se, diversificant speciem*. Ergo⁶.

88. Neque illud obstat, quod malum, cum sit privatio, et ideo non ens, non potest assignari tamquam differentia, ac proinde in aliqua specie non potest constitui. Etenim « est malum morale... differentia; non secundum quod est pri-

cte factum esse nullo modo potest, quod non a recta ratione proficiuntur »; *De utilit. credendi*, c. 12.

¹ Qq. disp., *De Malo*, q. cit., a. 6 c.

² Qq. disp., *De Virtut.*, q. I, a. 13 c.

³ Qq. disp., *De Malo*, ibid., Hanc ob causam actus humani a ratione ordinari dicuntur: « Ordo rationis est, ut ordinantis, voluntatis, ut ordinatae » (Qq. disp., *De Virtut.*, q. II, a. 9 ad 2); quo circea « actus nostri dicuntur morales ex eo quod a ratione ordinantur ad finem voluntatis »; In lib. IV Sent., Dist. XVI, q. III, a. 1, sol. 1 c.

⁴ De quibusdam erroribus circa essentiam moralitatis versantibus legi potest Plassmann, *Moral des hl Thomas*, § 148 etc., Soest 1861.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 5 c.

⁶ Qq. disp., *De Malo*, q. II, a. 4 c., et 2^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 5 c.

vatio boni rationis, ex quo dicitur malum, sed ex natura actionis, vel habitus ordinati ad aliquem finem, qui repugnat debito fini rationis... sicut... irrationale est differentia animalis, non propter privationem rationis, sed ratione talis naturae, ad quam sequitur remotio rationis¹. Quare « dicitur malus actus secundum suam speciem non ex eo, quod nullum habeat obiectum, sed quia habet obiectum non conveniens rationi, sicut tollere aliena: unde in quantum obiectum est aliquid positive, potest constituere speciem mali actus².

89. Advertendum insuper est, oppositionem, quae in actibus humanis exurgit ex specifica differentia boni, et mali moralis, necesse non esse, ut sit immediata. Possunt enim aliqui actus in sua specie, nempe ex obiecto dumtaxat ita considerari, ut neque moraliter boni sint, neque moraliter mali. Et sane, « actus moralis speciem habet ex obiecto secundum ordinem ad rationem, ut supra dictum est. Est autem aliquid obiectum, quod importat aliquid conveniens rationi, et facit esse bonum ex genere, sicut vestire nudum: aliquid autem obiectum, quod importat aliquid discordans a ratione, sicut tollere alienum, et hoc facit malum in genere³: quod-

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 9.

² *1^a 2^{ae}*, q. XVIII, a. 5 ad 2. Et alibi: « Malum non constituit speciem ratione privationis, sed ratione eius quod privationi substernit, quia non compatitur secum rationem boni: et ex hoc habet, quod constituit speciem »; *Qq. dispp.*, *De Virtut.*, q. I, a. 2 ad 3. Quod etiam explicat sequenti exemplo: « Sicut in naturalibus privatio consequitur aliquam formam, sicut ad formam aquae consequitur privatio formae ignis: ita in moralibus ad positionem alicuius modi, vel speciei, vel ordinis sequitur privatio debiti modi, aut speciei, vel ordinis. Et ita ex eo quod positive in actu invenitur, recipit actus speciem, sed ex privatione consequente dicitur malus. Et sicut per se convenit aquae non esse ignem, ita per se convenit tali actui, et secundum suam speciem esse malum » (*Qq. dispp.*, *De Malo*, q. II, a. 4 ad 8). Quae doctrina stultam illam Jouffroy sententiam egregie refutat, qua malum morale non nisi tamquam bonum imperfectum habendum esse blaterat; *Sorb. et Phil.*, p. 41 sqq; *Du Mal et du Bien*, p. 374.

³ Bonum vel malum ex genere, idem significat ac bonum, vel malum in specie sua; nempe « genere pro specie accepto, eo loquendi modo, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem »; *1^a 2^{ae}*, q. XVIII, a. 2 c.

dam vero obiectum est, quod neque importat aliquid conveniens rationi, neque aliquid a ratione discordans, sicut levare festucam de terra, vel aliquid huiusmodi, et huiusmodi dicitur indifferens⁴. Hinc s. Hieronymus: « Bonum est continentia, malum luxuria, indifferens ambulare⁵. At vero haud licet inde inferre, moralitatis divisionem in bonitatem, et malitiam imperfectam esse. Indifferentia enim eo ipso, quod nihil ad rationis ordinem pertinens exhibet, nullam moralitatis speciem induit, atque ita est media inter bonitatem et malitiam, ut utrumque neget extremum, non vero aliquid positivum inter ea constitutum⁶.

ART. II. *De actione morali, prout concreta est, disservit*

90. In definienda moralitatis essentia actionem humanam in abstracto consideravimus. Quod si haec, prout concreta est, spectetur, eius moralitas tum ex ipsa essentia, tum ex iis, quae huic adveniunt, diiudicanda est. Quemadmodum enim naturalis bonitas rei ex plenitudine sui esse, seu ex collectione eorum omnium, quae ad rei integratatem requiruntur, exurgit; ita bonitas moralis ex collectione eorum omnium, quae actui humano secundum rectam rationem convenient; atque malitia moralis ex defectu illius integratatis⁷. Iam singulæ actiones humanæ circa aliquid obiectum versantur, propter aliquem finem exercentur, et cum quibusdam circumstantiis coniunguntur. Igitur quomodo haec tria ad moralitatem actus concurrant, nobis est explicandum.

91. Prop. 1^a. *Ex obiecto actio humana primam et essentialem bonitatem sumit.*

Prob. In primis illud animo recolendum est, actionem humanam ad obiectum, tamquam ad sui formam, ex qua in

¹ *Qq. dispp.*, *De Malo*, q. II, a. 5 c. Id magis ex eo perspicitur, quod malum non est talis privatio, cui nihil de habitu opposito superest, uti, e. g., mors est privatio vitae, et tenebrae sunt privatio luminis; sed ad illud privationis genus pertinet, quae aliquid de habitu opposito retinet, uti e. g., est aegritudo. Iam inter privationes huiusmodi aliquid medium esse potest. Vid. *1^a 2^{ae}*, q. XVIII, a. 8 ad 1.

² *Epist. LXXXIX.*

³ An actui humano etiam in individuo, prout nempe in concreto, consideratur, haec indifferentia possit attribui, in sequenti articulo explicabitur. — ⁴ *1^a 2^{ae}*, q. XVIII, a. 1 c.

sua specie constituitur, referri. Nam actus humanus ad obiectum tamquam motus ad terminum comparatur: motus autem suum terminum, ut propriam formam, respicit; siquidem ad ipsum se habet, tamquam potentia ad actum, ex quo determinatur et perficitur. Hoc praestituto, ita ex D. Thoma argumentamur. « Bonum et malum actionis, sicut ceterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primum autem, quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est quod dat rei speciem »: unde in naturalibus, e.g., in homine, prima et essentialis bonitas a forma rationali sumitur, et primum malum ex defectu formae specificae, « puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis ». Ergo actio ex obiecto, quod, ut diximus, est *forma dans ei speciem*, primam et essentialiem bonitatem sumit¹.

92. Porro illud manifestum est, quod sicut diversa scientiarum species ab obiecto non quidem materialiter, idest in sui entitate, sed, prout scibile est, spectato repetitur²; ita actiones humanae ab obiecto suam moralitatem accipiunt, non materialiter, sed moraliter considerato, idest prout ab agente attingitur modo rectae rationi consentaneo, vel dissentaneo. Et enim obiectum, etsi prima ratione inspectum, unum idemque sit, potest tamen diversam actuum moralitatem, quorum unus sit bonus, alter malus, constituere³, quemadmodum eadem conclusio, prout per diversa media demonstratur, ad diversas scientias pertinet.

93. Prop. 2^a. *Actus humani aliquam bonitatem, vel malitiam ex circumstantiis desumunt.*

Prob. Circumstantiarum nomine significantur accidentia quaedam actus humani, quae illum veluti circumstant; ipsique iam per obiectum suum in aliqua specie boni vel mali constituto adveniunt⁴. Iomvero, bonitas, vel malitia actionis

¹ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 2 c.

² Cf Log., p. 2, c. III, art. 5, p. 69-70 vol. I.

³ E. g., idem homo potest esse obiectum amoris, vel odii; adulatio- nis, vel obiurgationis; conservationis, vel occasionis.

⁴ Nomen circumstantiae ab his, quae in loco sunt, derivatur ad actus humanos. Dicitur autem in localibus aliquid circumstare, quod est quidem extrinsecum a re, tamen attingit ipsam, vel appropinquat ei secundum locum. Et ideo quaecumque conditiones sunt extra sub-

ex ipsis plenitudine essendi, vel ex huius defectu derivatur¹. Atqui tota plenitudo essendi in actibus humanis, aequo ac in rebus naturalibus, non solum ex forma, unde suam speciem sortiuntur, sed etiam ab accidentibus sumenda est; siquidem tantum in Deo plenitudo essendi in Eius essentia consistit. Ergo actionis humanae moralitas non tantum ab obiecto, ex quo ipsa speciem suam accipit, sed etiam ab accidentibus ei adjunctis, seu a circumstantiis, prout hae rationi convenientes, vel dissonae sunt, est dijudicanda². Diximus autem, *aliquam bonitatem vel malitiam*, nempe accidentalem, non essentialiem. Nam, etsi aliquando circumstantiae actionem in sua specie constituant³, cuiusmodi sunt illae, quae speciem mutare dicuntur; tamen « circumstantia, secundum quod dat speciem actui, consideratur ut quacdam conditio obiecti, et quasi quaedam specifica differentia eius⁴». Quare, « circumstantia manens in ratione circumstantiae, cum habeat rationem accidentis, non dat speciem; sed in quantum mutatur in principalem conditionem obiecti, secundum hoc dat speciem⁵ ».

94. Prop. 3^a. *Actus humanus etiam ex fine suam bonitatem, vel malitiam sumit.*

Prob. Quoniam propter finem actio exeritur, haec ab illo dependeat necesse est; ac proinde eius bonitas considerari potest etiam « secundum habitudinem ad bonitatis causam⁶ », nempe finem.

95. Hic autem advertendum est 1° finem distingui in finem ipsi actioni intrinsecum, qui vocatur *finis operis*, et extrinsecum, qui dicitur *finis operantis*, scilicet quem operans suo arbitratu sibi praestituit⁷. Iam hic agitur non quidem

stantiam actus, et tamen attingunt aliquo modo actum humanum, circumstantiae dicuntur: quod autem est extra substantiam rei, ad rem ipsam pertinens, accidens eius dicitur. Unde circumstantiae actuum humanorum accidentia eorum dicenda sunt; 1^a 2^{ae}, q. VII, a. 1 c. Ex his autem septem praecipue enumerantur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando;* Ibid., a. 3 c.

¹ Cf p. 63-64. — ² 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 3 c.

³ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 10 c. — ⁴ Ibid., ad 1.

⁵ Ibid., ad 2. Cf Qq. disp., *De Malo*, q. II, a. 6 ad 9.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 4 c. — ⁷ Cf *Ontol.*, c. IX, art. 4, p. 64 vol. II.

de fine operis, qui cum ipso obiecto convertitur, ac proinde, neque ac istud, actionem in sua specie constituit; neque de fine operantis, quatenus respicit ipsum interiorem actum voluntatis, uti, e. g., est interior actus, quo quis vult inanem gloriam, nam ad hunc finis etiam tamquam obiectum se habet¹; sed tantum de fine operantis, prout ad istum exterius opus ordinatur, e. g., cum quis, inanem gloriam volens, eleemosynae erogationem ad illam ordinat.

2° Etsi finis, hac ratione spectatus, inter circumstantias numeretur, tamen ex ipso moralitatem actus humani derivari haud supervacue docetur. Etenim finis p[ro]ae aliis circumstantiis hoc habet peculiare, quod non modo actum humanum circumstat, sed etiam in illum speciali ratione influit; et ideo non solum circumstantiae, sed etiam causae moralis ratio in eo spectanda est; quemadmodum in allato exemplo finis eleemosynae ordinatur per voluntatem ad inanem gloriam, quae est finis operantis, seu finis ipsius interioris actus voluntatis; qui finis nisi existeret, eleemosyna non erogaretur.

3° Nihil prohibet, quominus finis, quippe qui actioni extrinsecus est, in eius moralitatem influat. Nam, « quamvis finis sit causa extrinseca, tamen debita proportio ad finem, et relatio in ipsum inhaeret actioni²; immo nihil magis intrinsecum est actioni morali, quam intentio finis, cum sine intentione finis non sit actio moralis.

4° Hic finis, etsi non immutet naturam, quam exterior actio ex intrinseco suo obiecto habet; tamen eam in specie formaliter determinat, nempe prout haec ordinatur ut medium ad interiorem actum voluntatis illum finem intendentis; uti patet in exemplo illius, qui viatorem percudit ad surandum. Hinc s. Thomas: « Moralia recipiunt species ex fine, qui est obiectum voluntatis, a quo moralia dependent³ ».

¹ « Finis est obiectum voluntatis...; unde quantum ad actum voluntatis non differt bonitas, quae est ex obiecto, a bonitate, quae est ex fine »; 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 2 ad 1. Scilicet, « actus interior voluntatis accipit speciem a fine, sicut a proprio obiecto »; Ibid., q. XVIII, a. 6 c.

² 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 4 ad 2. Quod non solum de fine, sed etiam de obiecto et de circumstantiis intelligendum est.

³ I, q. XLVIII, a. 1 ad 2.

Quod hac ratione ab eo explicatur: « Id, quod est ex parte voluntatis, se habet ut formale ad id, quod est ex parte exterioris actus, quia voluntas utitur membris ad agendum, sicut instrumentis; neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi in quantum sunt voluntarii. Et ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem, materialiter autem secundum obiectum exterioris actus⁴ ».

96. Itaque actus humanus in concreto spectatus suam botitatem vel malitiam moralem ab obiecto moraliter spectato, tum etiam a fine, et circumstantiis repetit. Id autem inter utramque discriminis est, quod ad aliquid actionis bonitatem, quae, ut diximus⁵, in plenitudine essendi consistit, necesse est, ut tria haec, obiectum bonum, finis laudabilis, et legitima circumstantiae in actum simul coeant, ita ut, si unum defuerit, actio non possit esse moraliter bona; nam « aliqua operatio non perficitur, nisi omnibus causis concurrentibus⁶ ». Ad pravitatem vero actionis sufficit, ut unum ex his tribus, nempe obiecto, fine, et circumstantiis, sit malum; « impeditur enim operatio, si quocumque eorum, quae sunt ad operationem necessaria, impediatur⁷ ». Hinc idem s. Thomas illud Dionysii repetit: « Quilibet singularis defectus causat malum; bonum autem causatur ex integra causa⁸ »; id quod exemplo hominis pulcri et deformis explicat; siquidem « nec iudicatur homo pulcher, nisi omnia eius membra fuerint decora; turpis autem iudicatur, etiamsi unum eius membrum fuerit deforme⁹ ».

97. Quae cum ita se habeant, illud consequitur, quod « si ve voluntas sit eius, quod est secundum se malum, et sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala: sed ad hoc, quod sit voluntas bona, requiritur quod sit boni sub ratione boni; idest, quod velit bonum, et propter bonum¹⁰ ». Scilicet, si obiectum sit bonum, et finis malus, vel vicissim, actus totus est malus. Quare idem voluntatis actus non potest esse bonus ex obiecto, et malus

¹ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 6 c.—² P. 63.

³ In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. III, a. 3, sol. 3 ad 3.

⁴ In lib. IV Sent., loc. cit. — ⁵ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 4 ad 3.

⁶ Qq. dispp., De Malo, q. II, a. 4 ad 2.

⁷ 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 7 ad 3.

ex fine: « Cum aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus malus est, licet non ab omni eo, quod in eo est, malitiam habeat¹ ». Nam qui ita operatur, « vult id, quod de se est bonum, sub ratione mali; et ideo, prout est volitum ab ipso, est malum: unde voluntas eius est mala² ». Item, non potest esse malus ex obiecto, et bonus ex fine; ut cum quis furatur ad dandam eleemosynam. « Quod malum est ex genere, simpliciter est malum, nec potest bonum fieri³ ». Neque dicas, quod sicut intentio, si mala sit, actionem malam reddit, ita cum sit bona, actionem, quae ex obiecto est mala, bonam efficit. Nam, « cum malum, inquit s. Bonaventura, sit omnifarre, et bonum uno modo, non sequitur, quod, si defectus alicuius rei (e. g., *bonae intentionis*) sufficit ad faciendum malum, positio eius sufficiat ad faciendum bonum⁴ ». Idque magis ex eo confirmatur, quod, ut s. Thomas advertit, « quando aliquis vult malum propter bonum, illud bonum non est finis actus voluntatis, secundum se considerati, sed est finis a voluntate inordinate praestitutus⁵ ».

98. Aliud etiam queritur circa actionem moralem in concreto spectatam, nempe quid dicendum sit de singularibus actibus, quorum obiecta moraliter indifferentia sunt. Porro ex iis, quae circa actionem moralem in concreto spectatam adhuc explicavimus, responsio in promptu est. Nam etsi non *omnis actus moralis secundum suam speciem sit bonus, vel ma-*

¹ In lib. II Sent., Dist. XXXVIII, q. I, a. 4 ad 4. Et 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 8 ad 3: « Sola malitia intentionis sufficit ad malitiam voluntatis ». — 2 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 7 ad 2.

² In lib. II Sent., Dist. XXXVI, a. 5 ad 2. Et 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 8 ad 2: « Sola bonitas intentionis non est tota causa bonae voluntatis ».

³ In lib. III Sent., Dist. XL, a. 1, q. I ad arg.

⁴ In lib. II Sent., Dist. XXXVIII, q. I, a. 5 ad 1. Itaque intentio boni finis numquam pravae electionis malitiam excusat, siquidem omnia compertum illud est: *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona*. Hinc s. Augustinus: « Ad sempiternam vero salutem nullus duendus est opitulante mendacio» (Lib. De mendacio, c. 21, n. 42. Cf etiam lib. Contr. mendacium, c. 7). Neque illud obslat, *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*; non enim est oculus

*lus, sed aliquis sit indifferens*¹; tamen « si loquamur de actu morali secundum individuum, sic quilibet particularis actus moralis necesse est quod sit bonus vel malus² », siquidem a circumstantiis, et maxime a fine moralitatem sumit. Et sane, « non potest contingere, quod actus singularis sine circumstantiis fiat, quae ipsum rectum faciant, vel indirectum. Si enim fiat quodecumque quando oportet, et ubi oportet, et sicut oportet etc., huiusmodi actus est ordinatus, et bonus: si vero aliquid horum deficiat, actus est inordinatus, et malus³ ». Atque id maxime dicendum est quoad finem. Etenim « cum rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, et habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis; unde habet rationem boni. Necesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis, a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum⁴ ».

99. Itaque a vero longe aberrat Burlamachius, qui actioni humanae, sicut in *specie*, ita etiam in *individuo* consideratae definitam moralitatem posse non convenire opinatur⁵. Etenim « species consideratur secundum suam rationem sine accidentibus...; non enim dicitur de ratione hominis

simplex, sed ut ita dicamus, duplex, quando ex una parte finis bonus; ex altera parte medium malum aspicitur. (Cf s. Bernard., *De pree. et dispens.*, c. 14 n. 41.) Nisi quod finis bonus actus malitiam quodammodo diminuit, quatenus qui ita agit, in malum minori affectu fertur: « In suo, subdit idem s. Augustinus, quippe genere aliis eiusdem generis peccatis leviora fiunt, quae bono animo videntur admitti »; *Contr. mendac.*, c. 8, n. 19.

¹ Qq. dispp., *De Malo*, q. II, a. 5 e. Cf p. 62-63. — 2 *Ibid.*

² *Ibid.* Hinc bonum et malum, prout est proprium actus singularis, seu bonum et malum ex circumstantia, non sunt, sicut bonum, et malum ex genere, opposita mediatia (cf p. 62), sed immediata: « quia distinguuntur secundum oppositionem affirmationis et negationis, scilicet per hoc quod est secundum quod oportet, et non secundum quod oportet, secundum omnes circumstantias »; *Ibid.*

³ 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 9 c. « Omne factum, inquit etiam s. Augustinus, si recte factum non est, peccatum est; nec recte factum esse ullo modo potest, quod non a recta ratione proficiuntur »; *De util. ered.*, c. XII, n. 27. — 5 *Princip. du droit naturel*, part. I, c. X.

esse album, vel esse nigrum, vel aliquid huiusmodi. Impossibile est tamen esse aliquem hominem singularem, quin sit vel albus, vel niger, vel aliquid huiusmodi¹ ». Eadem ratione, etsi actus humanus in abstracto consideratus possit non induere aliquam moralitatem, tamen, quatenus singularis est, necesse est, ut moraliter bonus sit, vel malus².

ART. III. *Ordinis moralis obiectiva realitas adstruitur*

100. Diversitatem secundum speciem inter actus moraliter bonos, et malos agnoscendam esse iam ostendimus ex eo quod illorum obiecta, ex quibus actio naturam suam accipit, secundum aliquid per se ad rationem pertinens differunt. Iam inde obiectivam et intrinsecam esse actuum humanorum moralitatem³ satis colligitur. Sed operae praetium esse arbitramur uberioris illam declarare, tum ut firmius res tanti momenti stabilierat, tum ut facilius oppositae sententiae refutentur.

101. Prop. *In actibus humanis obiectiva et intrinseca differentia bonitatis, vel malitia agnoscenda est.*

Prob. Ex argumentis, quibus veritatem istam s. Thomas⁴ egregie demonstravit, haec afferimus: 1° Naturaliter insitum nobis est lumen rationis, veluti quoddam criterium, quo mo-

¹ Qq. disp., *De Malo*, q. II, a. 5 c.

² Scholasticis autem calumniatur Barbeyrac (*In Pufend. de iur. nat. et gent.* lib. I, c. 7), cum actionem tantum ex obiecto, seu secundum speciem, non vero etiam *in individuo* indifferentem illorum fragmentum esse blaterat. Conceptus enim abstractus, qui *in re* fundatur, inanis et commentitius profecto non est; nec conceptus lineae vanus existimatur *ex eo quod vel recta, vel curva illa sit oportet*. Inepte etiam ipse subdit, actionem, quae a lege non praecipitur, licet ob honestum finem exeratur, non esse bonam, nisi negative, idest non malam, ac proinde indifferentem. Nam actio, licet non praecpta, quae fit propter aliquem honestum finem, cum ad ultimum finem virtualiter referatur, ad bonum virtutis dirigitur, ac proinde *positive bona* est. Hinc s. Thomas: « Omnis finis a ratione deliberativa intentus pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitii. Nam hoc ipsum, quod aliquis agit ordinata ad sustentationem, vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis. Et idem patet in aliis »; 1^a 2^{ae}, q. XVIII, a. 9 ad 3.

³ Quoniam actio ex obiecto naturam suam desumit, moralitas obiectiva idem ac naturalem et intrinsecam bonitatem significat.

⁴ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 129.

ralem bonitatem et malitiam actionum discernimus⁴. Atqui « naturalia principia ad ea ordinantur, quae sunt naturaliter ». Ergo naturalis honestas, vel turpitudo inest iis actionibus, quae per lumen rationis recte adhibitae tamquam honestae, vel turpes dignoscuntur.

2° Quin naturaliter bonum sit id, quod naturae cuiusque rei consentaneum est, nemo dubitat. Ergo naturaliter bona sint oportet actiones, quae naturae hominis, prout homo est, convenient, seu quae cum recta ratione consentiunt.

3° « Cuicunque est aliquid naturale, oportet etiam esse naturale id, sine quo illud haberi non potest; natura enim non deficit in necessariis. Est autem homini naturale, quod sit animal sociale... Ea igitur, sine quibus societas humana conservari non potest, sunt homini naturaliter convenientia. Huiusmodi autem sunt, unicuique quod suum est conservare, et ab iniuriis abstinere. Sunt igitur aliqua in humanis actibus naturaliter recta ».

4° Est naturaliter rectum, quod ordinem a natura institutum consequitur. Atqui « secundum naturalem ordinem corpus hominis est propter animam, et inferiores virtutes animae propter rationem⁵ »; ac proinde animae corpus, et rationi vires inferiores nulli impedimento, sed potius auxilio sint oportet. Ergo « est naturaliter rectum, quod sic procuratur ab homine corpus, et inferiores vires animae, ut ex hoc et actus rationis, et bonum ipsius minime impediatur, magis autem iuvetur. Si autem secus accideret, erit naturaliter peccatum. Violentiae igitur, et comessationes, et inordinatus venerorum usus, per quae actus rationis impeditur, et subdi passionibus, quae liberum iudicium rationis esse non simunt, sunt naturaliter mala ».

¹ Iudicium, quo moralitatem actionum internoscimus, *sensui morali* tribui non posse alibi demonstrabimus. sive hic, secundum Robinetum, tamquam quidam sensus internus sensibus exterioribus analogus, sive, secundum Scotiae philosophos, tamquam facultas a ratione diversa intelligatur.

² « Caro, alibi ait, est propter animam, sicut materia propter formam, et instrumentum propter principale agens »; 2^a 2^{ae}, q. LV, a. 1 ad 2. Et 1^a 2^{ae}, q. CIV, a. 1 ad 3: « Ratio, . . . se habet in homine respectu eorum, quae ad ipsum pertinent, sicut princeps, vel iudex in civitate ».

5° « Unicuique naturaliter convenient ea, quibus tendit in suum finem naturalem; quae autem e contrario se habent, sunt ei naturaliter inconvenientia. Ostensum est autem, quod homo naturaliter ordinatur in Deum, sicut in finem. Ea igitur, quibus homo inducitur in cognitionem, et amorem Dei, sunt naturaliter recta; quaecumque vero e contrario se habent, sunt naturaliter homini mala ».

102. Obiic. Quod naturaliter est tale, semper, et ubique tale est. Atqui iusta, et iniusta non semper, et ubique talia sunt: quaedam enim iustum est fieri in aliquo loco ac tempore, quae non est iustum fieri in alio. Ergo.

103. Resp. *Dist. min.* Si materialiter considerentur, *conc. min.*, sin *formaliter*, *neg. min.*; *Neg. cons.* Et sane, « iusta et bona possunt dupliciter considerari. Uno modo, formaliter; et sic semper et ubique sunt eadem, quia principia iuris, quae sunt in naturali ratione, non mutantur. Alio modo, materialiter; et sic non sunt eadem iusta et bona ubique et apud omnes, sed oportet ea ex lege determinari. Et hoc contingit propter mutabilitatem naturae humanae, et diversas conditiones hominum, et rerum, secundum diversitatem locorum et temporum. Sic hoc semper est iustum, quod in emptione et venditione fiat commutatio secundum aequivalens; sed pro mensura frumenti iustum est, ut in tali loco, vel tempore tantum detur; et in alio loco, vel tempore non tantum, sed plus, vel minus⁴ ».

ART. IV. Sententiae intrinsecam et obiectivam moralitatem actionum negantes refutantur

104. Ne de veteribus dicamus², ex recentioribus, qui natura nihil honestum, aut turpe, iustum, aut iniustum, bonum, aut malum morale esse statuunt, aliqui, ut Ier. Bentham³, haec omnia ex utilitate definienda esse censuere: alii post

¹ Qq. disp., *De Malo*, q. II, a. 4 ad 13. De hac re rursus, ubi de immutabilitate legis naturalis.

² De his vid. s. Iustin., *Apol.*, n. 3; Tertull., *De Anim.*, c. 35, et s. Thom., *In lib. II Ethic.*, c. 3. Cf etiam Hubnerus, *Essai sur l'histoire du droit naturel*, t. I, § XVIII, p. 416 sqq, Londres 1758.

³ *Introduct. aux principes de la morale et de la législation — Déontologie, ou science de la morale*, publiée par John Bowring.

Hobbesium⁴ ex humanis legibus: alii inter quos Saint-Lambert², ex consuetudine et opinione populorum. Nostra etiam aetate, omnes ii, qui materialismo, pantheismo, liberalismo adhaerent, vel ex opinione publica, vel ex legibus civilibus, vel ex actuum effectibus et sequelis (*factis consummatis*³) bonitatem et malitiam actionum mensurari fabulantur⁴.

105. Alius autem est eorum error, qui cum Pufendorfio⁵ illud principium, veluti a Scholasticis inventum reicientes, *Actionum moralium quaedam sunt praeceptae, quia bona, quaedam bona, quia praeceptae*; et rursus, *Quaedam sunt prohibitae, quia mala, et quaedam mala, quia prohibitae*, omnem moralitatem a libera Dei voluntate, et lege positiva deducunt⁶. De hac postrema sententia in sexto articulo opportunus sermo veniet: nunc priora commenta sequenti propositione resellimus.

106. Prop. *Discrimen inter bonum et malum morale neque ex utilitate, neque ex actuum effectibus et sequelis, neque ex humanis legibus, neque ex populorum consuetudine et opinionibus potest derivare.*

*Prob. 1^a pars. Utilitas, etiamsi vera ponatur*⁷, regula mo-

¹ *De Cive*, c. 14, § 17, *Opp. Elem. Phil.*, sect. III, p. 10, Amstelodami 1668. Idem effutierunt Spinoza (*Ethic.*, IV, 37, Schol. 2), et Helvetius (*De l'esprit*, Disc. 3, c. 4). De Hobbesio inquit Samuel Parkerus (*De Deo et Prov.*, Disp. I), ea tantum exscrispsisse, quae iam antea damnata erant in Epicuro. Cf etiam Bruckerus, t. IV, part. II, lib. I, c. 6, § 17. Mirum proinde est, quod Gassendus (*In Epist. ad Samuellem Sorberium*) magnis eum efferat laudibus. Quid autem de statu naturali hominis effutiat Hobbesius, alibi dicemus.

² Cf Cousin, *Cours d'hist. de la phil. moral.*, leç. V.

³ Italice fatto compiuto.

⁴ De his vid. Ern. Muller, *Theol. Mor.*, Introd., § 8, p. 29 sqq, Vindobonae 1873.

⁵ *De iure nat. et gent.*, lib. I, c. 2, 6. Hunc errorem Pufendorfius ex Cartesio hausit, qui, ut diximus (*Ontol.*, c. II, art. 3, p. 17, not. 1, vol. II) essentias rerum docuit a libera Dei voluntate pendere.

⁶ Idem sensit Occamus, *In lib. II Sent.*, q. XIX, ad 3. Cf Rosmini, *Storia comparativa de' sist. mor.*, c. 8, art. 1. In eam sententiam vero Pufendorfius, aliquique Protestantes videntur perduci ex contemptu, et odio, quo Scholasticos, qui contra sentiunt, prosecuntur. Cuius rei inter ipsos Protestantes fidem facit Theophilus Cantzius, *De usu phil. Leibn. et Wolf. in Theol.*, c. XI, § 6.

⁷ Diximus, etiamsi vera ponatur; haud enim putamus resellendos eos